

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СЛІДЧИХ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE INVESTIGATORS

Стаття присвячена проблемі формування професійної компетентності майбутніх слідчих шляхом обґрунтування і створення в освітньому процесі відповідних педагогічних умов.

У статті розкрито сутність понять «педагогічні умови», «професійна компетентність слідчого», розглянуто вимоги до педагогічних умов: інформативність, дидактичність, інтерактивність.

Визначено і обґрунтовано педагогічні умови, які сприятимуть формуванню вказаного феномену, а саме: інтеграція професійно-правових та соціально-гуманітарних знань задля забезпечення їх ефективного застосування у професійній діяльності слідчого; використання комплексу методів навчання (проблемних, ситуативних, імітаційних та ін.) для відпрацювання у майбутніх слідчих вмінь та навичок самостійного вирішення завдань професійної діяльності; використання в освітньому процесі інтерактивних та інноваційних методів і форм навчання, які стимулюють розвиток мотивації і професійно важливих якостей слідчого.

Реалізація першої педагогічної умови спрямована на формування у курсантів системи знань, які є основою інтегральної, загальнопрофесійної та спеціальної (фахової) компетентності слідчого. Розглянуто процес інтеграції знань, який охоплює освітній, виховний, особистісно-розвивальний, психологічний, методологічний, організаційний, інноваційний аспекти.

Друга педагогічна умова спрямована на набуття досвіду професійної діяльності шляхом залучення курсантів до самостійного вирішення завдань та ситуацій, які моделюють професійну діяльність. Визначено, що доцільно використовувати комплекс методів навчання, які стимулюють курсантів до самостійного пошуку рішення та дозволяють наблизити навчання до професійної діяльності, а саме: проблемні методи (проблемний виклад навчального матеріалу, постановка проблемних питань, вирішення проблемних ситуацій), метод моделювання, ситуаційного моделювання, ситуативний метод.

Третя педагогічна умова спрямована на розвиток професійної мотивації та удосконалення особистісних якостей курсантів як майбутніх слідчих (моральних, вольових, комунікативних та ін.) шляхом використання інтерактивних (ігрових і неігрових) та інноваційних (вебінар, онлайн-семінар та ін.) методів і форм навчання. У межах реалізації даної педагогічної умови доцільно використовувати інтерактивні методи і форми навчання: метод програвання ролей, ділові, рольові, інтерактивні, імітаційні ігри, вправи, метод моделювання, ситуативний метод, які передбачають особистісну взаємодію і взаємовплив суб'єктів освітнього процесу.

Запропоновані педагогічні умови охоплюють формування інтегральної, загальнопрофесійної та спеціально професійної (фахової)

компетентностей, що сприятиме підвищенню професійної компетентності майбутніх слідчих в цілому.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічні умови, слідчий, професійна мотивація, заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, курсанти

The article is devoted to the problem of forming the professional competence of future investigators by substantiating and creating appropriate pedagogical conditions in the educational process.

The article reveals the essence of the concepts of "pedagogical conditions", "professional competence of the investigator", considers the requirements for pedagogical conditions: the informativeness, the didacticism, the interactivity. Pedagogical conditions that will contribute to the formation of the indicated phenomenon are defined and substantiated, namely: the integration of professional-legal and social-humanitarian knowledge to ensure their effective application in the professional activity of the investigator; the use of a complex of training methods (problematic, situational, simulation, etc.) to practice in future investigators the skills and abilities to independently solve the tasks of professional activity; the use in the educational process of interactive and innovative methods and forms of training that stimulate the development of motivation and professionally important qualities of the investigator.

The implementation of the first pedagogical condition is aimed at the formation of the cadets' system of knowledge, which is the basis of the integral, general professional and special (professional) competence of the investigator. The process of knowledge integration is considered, that includes educational, educational, personal development, psychological, methodological, organizational, innovative aspects.

The second pedagogical condition is aimed at gaining experience in professional activity by involving cadets in solving tasks and situations that simulate professional activity on their own. It was determined that it would be expedient to use a set of teaching methods that stimulate cadets to independently search for a solution and make it possible to bring learning closer to professional activity, namely: the problem-based methods (problematic presentation of educational material, posing problematic questions, solving problem situations), the method of modeling, situational modeling, situational method.

The third pedagogical condition is aimed at developing professional motivation and improving the personal qualities of cadets as future investigators (moral, willful, communicative, etc.) through the use of interactive (game and non-game) and innovative (webinar, online seminar, etc.) methods and forms of education. Within the framework of the implementation of this pedagogical condition, it is advisable to use interactive methods and forms of education: the role-playing method, business, role-playing, interactive, simulation games, exercises, the modeling method, the situational method, which involve personal

УДК [356.35:378.6] (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.23>

Скляр О.С.,
капітан поліції,
ст. викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

interaction and the mutual influence of the subjects of the educational process.

The proposed pedagogical conditions cover the formation of integral, generally professional and specifically professional (specialist) competences, which will contribute to increasing the

professional competence of future investigators altogether.

Key words: *professional competence, pedagogical conditions, an investigator, a professional motivation, higher education institution with specific study conditions, cadets.*

Аналіз сучасних досліджень і публікацій.

Сучасний етап розвитку теорії і методики професійної освіти характеризується появою різноманітних психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на виявлення резервів підвищення якості фахової підготовки спеціалістів різних галузей та визначення шляхів щодо її удосконалення. Такі наукові спроби не випадкові, бо теперішній спеціаліст зазвичай не відповідає вимогам обраного ним виду майбутньої професійної діяльності.

Підготовці слідчого присвячені роботи: О. Алексєєва, В. Берназ, О. Бандурки, О. Землянської, А. Іщенко, І. Клименко, В. Лень, А. Марченко, Н. Мілорадової, В. Осьодло, О. Пасько, О. Садченко, О. Топчій, О. Федоренко, О. Цільмак, Д. Швеця та ін.

Водночас аналіз проведених наукових досліджень свідчить, що проблема формування професійної компетентності майбутніх слідчих у процесі фахової підготовки ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії, а тому не знайшла належного відображення в практичній діяльності закладів вищої освіти, зокрема поза увагою дослідників все ще залишаються практичні аспекти формування професійної компетентності майбутніх слідчих у процесі фахової підготовки, зокрема не дістали ґрунтовного розкриття й обґрунтування педагогічні умови, методи та організаційні форми її формування в освітньому процесі закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Формування професійної компетентності майбутніх слідчих дозволить не тільки підвищити рівень підготовки до професійної діяльності в цілому, а й сприятиме у подальшому більш ефективному її виконанню.

Мета статті – виокремити і обґрунтувати педагогічні умови, спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх слідчих Національної поліції України.

Виклад основного змісту. Професійна підготовка компетентних фахівців може забезпечити досягнення цілей, які вона ставить, тільки шляхом цілеспрямованого створення в освітньому процесі відповідних педагогічних умов.

Термін «педагогічні», на думку Н. Дяченко, використовують у контексті певних обставин, що відображає зв'язок цих обставин з освітнім процесом. Цей зв'язок проявляється у створенні «об'єктивних можливостей реалізації змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних ресурсів здійснення освітнього процесу, які забезпечують успішне вирішення проблеми» [2].

Педагогічні умови мають відповідати певним вимогам, а саме: мати системний характер; чітко визначену структуру; забезпечувати зв'язки між елементами структури; поєднувати комплекс освітніх та виховних заходів, які дозволяють їх реалізувати; враховувати особливості професійної діяльності та їх врахування у процесі фахової підготовки [8].

Професійну компетентність майбутніх слідчих визначаємо як інтегративну характеристику особистості майбутнього фахівця, яка поєднує знання, вміння та навички у галузі права і професійно важливі якості особистості, які в сукупності сприяють ефективному вирішенню завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень, забезпеченню правопорядку, протидії злочинності, захисту прав і й законних інтересів громадян.

Професійна компетентність майбутніх фахівців-слідчих є складним особистісним феноменом, який починає формуватися під час навчання у закладі освіти і вимагає створення в освітньому процесі певних педагогічних умов.

Формування зазначеного феномену, на думку авторів, передбачає створення *педагогічних умов*, що забезпечать інформативність, дидактичність, інтерактивність. *Інформативність* забезпечується шляхом інтеграції професійно-правових та соціально-гуманітарних знань, що дозволяє ущільнити дидактичні одиниці навчального процесу для досягнення необхідного та достатнього освітнього рівня підготовки здобувачів освіти, їхньої готовності до застосування отриманих знань, навичок, умінь у професійній діяльності.

Дидактичність створених педагогічних умов реалізується за рахунок використання комплексу методів навчання (проблемних, ситуативних, інтерактивних та ін.), які дозволяють майбутнім слідчим оволодіти знаннями, вміннями і навичками професійної діяльності, набути досвіду її здійснення, набути необхідних загальних та спеціальних (фахових) компетентностей у галузі права.

Інтерактивність педагогічних умов має забезпечуватися за рахунок реалізації комплексу заходів, які спрямовані на організацію взаємодії між суб'єктами освітнього процесу для удосконалення вмінь міжособистісної спільної діяльності, набуття професійно необхідних навичок спілкування, а також для своєчасної педагогічної діагностики і корекції результатів підготовки.

При визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов, які дозволяють, на нашу думку, активізувати

формування професійної компетентності майбутніх слідчих ми спиралися на:

- нормативно-правові документи, які врегульовують підготовку фахівців у ЗВО зі специфічними умовами навчання, в тому числі документи концептуального характеру [4; 5; 6];
- професіограми слідчого [7];
- вивчення доповідей фахівців підрозділів слідства на зборах, нарадах, конференціях;
- аналіз наказів, інструкцій, розпоряджень керівництва ЗВО зі специфічними умовами навчання;
- експертну думку керівництва, досвідчених фахівців та викладачів, офіцерів курсової ланки, курсантів;
- науковий доробок дослідників, які вирішували проблему професійної підготовки фахівців правоохоронної галузі, зокрема слідчих.

Узагальнюючи вище викладене було виокремлено педагогічні умови, запровадження яких в освітній процес сприятиме формуванню професійної компетентності майбутніх слідчих, а саме: 1) інтеграція професійно-правових та соціально-гуманітарних знань задля забезпечення їх ефективного застосування у професійній діяльності слідчого; 2) використання комплексу методів навчання (проблемних, ситуативних, імітаційних та ін.) для відпрацювання у майбутніх слідчих вмінь та навичок самостійного вирішення завдань професійної діяльності; 3) використання в освітньому процесі інтерактивних та інноваційних методів і форм навчання, які стимулюють розвиток мотивації і професійно важливих якостей слідчого.

Розглянемо більш детально особливості запровадження запропонованих нами педагогічних умов в освітній процес підготовки майбутніх слідчих.

Реалізація першої педагогічної умови – інтеграція загально-правових, соціально-гуманітарних та спеціально-професійних знань задля забезпечення їх ефективного застосування у професійній діяльності слідчого – спрямована на формування у курсантів системи знань, які є основою інтегральної, загально-професійної та спеціальної (фахової) компетентності слідчого.

Інтеграція загально-правових, соціально-гуманітарних та спеціально-професійних знань являє собою процес поєднання та акумуляції навчального матеріалу навколо змісту професійної діяльності слідчого або відповідних навчальних дисциплін фахової підготовки. Інтеграція знань охоплює:

- 1) освітній аспект, що полягає в наблизненні змісту освіти до реалій професійної діяльності слідчого, підвищення якості знань через їх глибину, систематизацію;
- 2) виховний аспект, що забезпечує зростання інтересу і мотивації до вивчення навчальних дисциплін різних циклів, більш глибокому

усвідомленні соціальної ролі професії слідчого крізь призму змісту його професійної діяльності;

3) особистісно-розвивальний аспект, який сприяє формуванню і розвитку узагальнених способів дій, розвитку міждисциплінарних знань, умінь, навичок; асоціативного, логічного, образного, критичного мислення;

4) психологічний аспект обумовлює створення у свідомості майбутніх слідчих стійкої професійної мотивації до повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

5) методологічний аспект має на меті підвищення теоретичного та практичного рівня підготовки курсантів, формування загальних і спеціальних (фахових) компетентностей у галузі права як системи настанов, знань, способів діяльності, ціннісних орієнтацій майбутніх слідчих;

6) організаційний аспект означає раціональне використання ресурсів освітнього процесу, заощадження навчального часу, усуває порушення логіки засвоєння теоретичних курсів, дублювання;

7) інноваційний аспект передбачає оновлення змісту освіти та модернізацію форм, методів, прийомів організації освітньої діяльності та засобів навчання й виховання.

Міждисциплінарний інтеграційний підхід у побудові змісту навчання дозволяє забезпечити системність знань, різнобічне бачення і усвідомлення зв'язків між явищами і процесами соціальної і професійної реальності; сформувати цілісне уявлення про конкретний предмет, процес, явище, вид діяльності. Даний підхід реалізується шляхом «концентрації» навколо базової дисципліни (інтегратора, ядра інтеграції) певної інформації (наукових понять, законів, відомостей та ін.) з різних наукових дисциплін, у межах яких розглядаються теми або питання з позицій об'єкту, предмету і завдань науки-інтегратора. У якості такого «ядра» може виступати певна навчальна дисципліна, в якій найбільш повно, глибоко визначаються ключові поняття і предмет інтегрованого розгляду [9]. Так, при формуванні професійної компетентності майбутніх слідчих в якості дисципліни-інтегратора може виступати, наприклад, навчальна дисципліна «Кримінальне право» і забезпечувати інтеграцію знань з дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Досудове розслідування», «Оперативно-розшукова діяльність», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій».

Даний підхід актуалізує інтеграційний тип пізнання, поєднує і «зв'язує» інформацію з різних

навчальних дисциплін у певну єдність на основі засвоєння окремих знань і встановлення між ними зв'язків, дозволяє наочно продемонструвати прикладний характер теоретичних знань. Це дозволяє курсанту усвідомити тісний взаємозв'язок між знаннями з різних дисциплін, побачити їх необхідність і корисність; розвинути професійне мислення слідчого, усвідомити необхідність знань з різних галузей при пошуку ефективних шляхів вирішення професійних завдань та ситуацій [9].

Основними формами організації навчання при реалізації інтеграційного підходу є: проблемна лекція, практичне заняття з елементами дискусії, вирішення ситуацій професійного змісту, використання форм навчання, які моделюють майбутню професійну діяльність (квести, сюжетно-рольові ігри, тактико-спеціальні навчання та ін.). Засвоєнню та інтеграції знань також сприяє розробка інтегрованих спецкурсів, які стимулюють розвиток загально професійної компетентності майбутніх слідчих.

Друга педагогічна умова – використання комплексу методів навчання (проблемних, ситуативних, імітаційних та ін.) для відпрацювання у майбутніх слідчих вміння та навичок самостійного вирішення завдань професійної діяльності – тісно пов'язана з першою і спрямована на набуття досвіду професійної діяльності шляхом залучення курсантів до самостійного вирішення завдань та ситуацій, які моделюють професійну діяльність.

Задля оволодіння, курсантами вміннями і навичками вирішення завдань професійної діяльності, а у подальшому їх відпрацювання, доцільно використовувати на практичних заняттях весь дидактичний потенціал різних методів навчання, а також відповідні спеціально розроблені комплексні (інтегровані) завдання професійного змісту.

На нашу думку, під час проведення практичних занять доцільно використовувати комплекс методів навчання, які стимулюють курсантів до самостійного пошуку рішення та дозволяють наблизити навчання до професійної діяльності, а саме: проблемні методи (проблемний виклад навчального матеріалу, постановка проблемних питань, вирішення проблемних ситуацій), метод моделювання, ситуаційного моделювання, ситуативний метод. Особливістю використання даного комплексу методів є те, що вони дозволяють формувати як окремі професійні вміння та навички (у межах однієї теми або розділу), так і більш складні, інтегровані, на основі засвоєння міждисциплінарних знань, що сприятиме формуванню спеціальної (фахової) компетентності слідчого.

З цією метою на практичних заняттях можна використовувати комплексні завдання (задачі) професійного змісту різного рівня складності, що дозволить забезпечити інтеграцію знань (загально правових, соціально-гуманітарних та

спеціально-професійних), їх засвоєння та оволодіння вміннями і навичками досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Приклад комплексного завдання професійного змісту: «Гр-ни Доров А., Рисев В. влаштували пожежу на оборонному заводі. Від вогню було знищено велику кількість промислового устаткування, боєприпасів, кілька одиниць експериментальної бойової техніки, а також технічна лабораторія. Доров А. й Рисев В. бажали ослабити оборонний потенціал Збройних Сил України». Для ускладнення завдання можна додати факт, що під час пожежі загинули люди та той факт, що у країні на момент вчинення даного правопорушення введено воєнний стан.

Завдання: 1) Кваліфікуйте вчинене. 2) Чи має значення для кваліфікації, що від пожежі загинуло два робітники? Чи зміниться кваліфікація злочину за умов врахування вказаних фактів? Обґрунтуйте відповідь.

Для вирішення даного завдання курсанти повинні застосувати знання з таких навчальних дисциплін як «Кримінальне право», «Криміналістика», «Досудове розслідування», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» та вміння їх самостійно використовувати при вирішенні завдань професійного змісту, що сприятиме формуванню загально професійної та спеціальної (фахової) компетентності майбутнього слідчого.

Для засвоєння курсантами інтегрованих знань, застосування його на практиці, відпрацювання професійних умінь та навичок також доречно використовувати дидактичні можливості різних видів практик: ознайомчої, навчальної, стажування на посаді, що має знайти відображення у змісті відповідних програм проходження практики.

Третя педагогічна умова – використання в освітньому процесі інтерактивних та інноваційних методів і форм навчання, які стимулюють розвиток мотивації і професійно важливих якостей слідчого – спрямована на розвиток їхньої професійної мотивації та удосконалення особистісних якостей курсантів як майбутніх слідчих (моральних, волевих, комунікативних та ін.) шляхом використання інтерактивних (ігрових і неігрових) та інноваційних (вебінар, онлайн-семинар та ін.) методів і форм навчання.

Реалізація даної педагогічної умови спрямована на формування та розвиток особистості майбутнього фахівця-слідчого, його професійно важливих якостей та мотивації до професійної діяльності, які в сукупності забезпечують сумлінне та відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків, а саме, швидке, повне та неупереджене розслідування і супроводження кримінального провадження в процесі його досудового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив

кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Діяльність слідчого належить до групи професій типу «людина – людина», її зміст визначається чинними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами і ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності. Саме тому при формуванні професійної компетентності майбутнього слідчого важливе значення має професійна мотивація та його особистісні характеристики, оскільки від них залежить ставлення до виконання професійних обов'язків, правомірність застосування набутих знань та вмінь при вирішенні професійних завдань.

Проблема формування мотивації до професійної діяльності курсантів ЗВО МВС розглядалась у працях багатьох вчених: О. Бандурка, Ю. Баран, Є. Гаркавцев, І. Клименко, А. Москаленко, О. Піддубний, О. Федоренко, Д. Швець, Г. Яворська та ін.

Як зазначає С. Занюк, в основі професійної мотивації лежить прагнення до оволодіння професійними навичками, на підставі усвідомлення суспільного значення професії. Це досягається шляхом ознайомлення майбутніх фахівців з її змістом, особливостями, завданнями і соціальною роллю [3]. Саме мотивація визначає вибір способів досягнення професійних цілей, стимулює і спрямовує активність фахівця, забезпечує досягнення очікуваного результату.

Задля удосконалення особистісних якостей курсантів в освітньому процесі ЗВО зі специфічними умовами навчання доцільно використовувати інтерактивні методи і форми навчання: а) ігрові методи: метод програвання ролей, ділові, рольові, інтерактивні, імітаційні ігри, вправи та ін.; б) неігрові методи: метод моделювання, ситуаційного моделювання, ситуативний метод, які передбачають особистісну взаємодію і взаємовплив суб'єктів освітнього процесу [1].

Вказані методи і форми організації навчальних занять дозволяють залучити курсантів у процес безпосереднього здійснення певних слідчих дій (проведення бесіди, допиту, огляду місця події, складання протоколу, вилучення доказів та ін.) та програвання відповідних ролей (слідчого, потерпілого, підозрюваного, свідка та ін.), опанування

різних моделей поведінки, використання різних прийомів спілкування, що сприятиме набуттю досвіду професійної діяльності, підвищенню професійної мотивації, розвитку відповідних якостей особистості фахівця.

Висновки. Запропоновані педагогічні умови охоплюють формування інтегральної, загально професійної та спеціально професійної (фахової) компетентностей, що сприятиме підвищенню професійної компетентності майбутніх слідчих в цілому.

Перспективним напрямком подальших досліджень є запровадження запропонованих педагогічних умов в освітній процес ЗВО зі специфічними умовами навчання задля формування професійної компетентності майбутніх слідчих.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
2. Дяченко Н. Організаційно-педагогічні умови формування вмінь розв'язувати педагогічні задачі у майбутніх викладачів педагогіки. URL : <http://www.nadiadyachenko.worldpress.com>>2013/10/2.
3. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
4. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії (проект). URL: <https://uba.ua/documents/2016%20-%2009%20-%2014%20-%20Education%20Concept.pdf>
5. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptsiya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.
6. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 644 від 20.07.2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-644-20.07.2022.pdf>
7. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції): науковий довідник. Ч. 1. Київ: ДНДІ МВС України, 2018. 108 с.
8. Шмоніна Т. А., Глухов І. Г. Сучасні підходи до розуміння поняття «педагогічні умови». *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Херсон : Херсонський державний університет, 2011. Вип. 59. С. 65–68.
9. Яхнін М. К. Сучасні технології навчання у ВНЗ МВС України. Київ : Наук. думка, 2007. 185 с.